

Pavla MACHALÍKOVÁ – Taťána PETRASOVÁ – Tomáš WINTER (ed.), *Zrození lidu v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 39. ročníku mezioborového sympozia k problematice 19. století: Plzeň, 28. února – 2. března 2019, Praha: Academia 2020. ISBN 978-80-200-3066-5.*

Sborník široké řady příspěvků ze 39. ročníku mezioborového plzeňského sympozia k problematice 19. století uspořádaný Pavlou Machalíkovou, Taťánou Petrasovou a Tomášem Winterem, jenž vyšel s podporou Akademie věd České republiky, představuje již tradičně vycházející informačně obsáhlý příspěvek historiků z různých pracovišť (vysokých škol, muzeí, ústavů a galerií) v Česku a na Slovensku pro odbornou veřejnost. Příspěvky, z nichž každý čítá mezi deseti až dvaceti stranami, sledují právě tematiku „zrození lidu v české kultuře 19. století“ a nabízí bohatou škálu dílčích postřehů k různým aspektům tématu, které je v knize rozděleno do pěti částí. Těmto částem ovšem předchází text Pavly Machalíkové a Tomáše Wintera, který nese stejný název jako samotný sborník a funkčně slouží coby stručný úvod pro obsah zbylých příspěvků zkoumajících hlouběji témata českého folklorismu, lidové kultury, etnologie či nacionalismu nejen na poli sociologickém, ale i napříč tématy literárními, politickými, výtvarnými nebo přímo kunsthistorickými.

V první části se sborník zaměřuje na proměnu pohledu učené společnosti směrem k lidové kultuře. Nicméně, autoři těchto příspěvků se neomezili pouze na etnicky české obyvatelstvo, někteří z nich totiž neopomenuli ani německy mluvící prostředí společnosti, které úzce ovlivňovalo formování lidové kultury v zemích českých díky svému konfliktnímu charakteru. Právě tento rozpor pomáhal v utváření vlastní národní identity i v dobách, kdy upadala do krize a byla silně konfrontována německým nacionalismem. Autoři zdůrazňují například obsah lidové tvořivosti a invence coby výrazný produkt lidové kultury. Stejně tak je zmíněna akceptace venkovského života, tedy nositele tradic a původních morálních hodnot, na což se začalo ke konci 19. století kladně pohlížet jako na dědictví a výpověď o dobách minulých. Ve srovnání s počátkem 19. století to byl výrazný obrat názorů intelektuální společnosti, který přerostl až do zájmu o lidovou kulturu, jazykovědu a národopis, stejně jako o dokumentaci tradiční lidové kultury prací odborníků v terénu. Tento pohled byl ovšem ve své době občas i terčem kritiky pro své sklony k nadměrnému romantismu.

Sborník dále rozvíjí první část a ukazuje konkrétní principy a postupy budování národní identity. Ať už jde o článek popisující komplikace tvorby jednotného národního lidového kroje nebo například poučení o lidovém stavitelství, ukazují některé příspěvky, jak komplikovaná byla cesta formování národní identity napříč různými aspekty každodenního života v 19. století díky řadě společenských rozporů, naivitě a diametrálně rozdílným názorům na internacionální vlivy. Ve výsledku ale články prezentují pozitivní výsledky

v podobě svérázného kroje a tzv. „svérázu“ celkově, inspirací na českém i moravském venkově pro lidové básnictví, vzestupu národopisu a původně německé vlastivědy začleňující statistiku do etnografie, historiografie či dalších oborů, a v neposlední řadě i lidového stavitelství, které si prošlo folklorní fází u architektů jako byli Kotěra, Gočár, Fuchs nebo Jurkovič.

Práce některých autorů zde zároveň představuje poznatky související s lidovým narativem, stejně jako s venkovským obyvatelstvem, tedy čtenářem a konzumentem dobové knižní literatury stejně jako dobových periodik. Poukazuje se zde na rozdíl mezi „venkovským“ a „vesnickým“, je zdůrazněna nedůvěra nových měšťanů v lid a jejich začleňování do společnosti, která si procházela zároveň jak urbanizací, tak výraznou industrializací. Přesun venkovanů do měst výrazně ovlivnil životní styl obyvatelstva, a tedy i jeho požadavky na lidovou kulturu. Velice populárními se tak staly masové deníky či týdeníky plné lákavých nadpisů, společenských senzací a kritiky starých časů. Zároveň se změnil i jazyk a forma psaní, která se přizpůsobila, aby byla pro čtenáře výrazně přístupnější – ve sborníku je přímo uveden příklad tzv. „dialogických článků“. Takto nově vzniklá lidová kultura související s přesuny obyvatelstva do měst ovšem vyvolávala velký odpor u společenské elity.

V předposlední a poslední části sborníku se autoři jednotlivých příspěvků věnovali složitému tématu, jak brát, chápat a přejímat tendence již probírané lidové kultury, a to i na základě zpochybňování nebo přímo kritiky jejího popisovaného vývoje. Autoři zde pracují se společenskými aspekty typu cestovatelství, lidové písně, lidové pohádky či architektonických projevů. Poukázáno je například na napětí mezi historicismem a regionalismem, kdy dominanty hradů a zámků zastíňovaly venkovskou krajinu, na práci s lidovou slovesností formou její konstrukce, fixace a následné kanonizace (zejména v rámci děl Karla Jaromíra Erbena a Boženy Němcové), či na skeptické postupné přijímání lidových písní coby nástroje oper národopisných skladatelů. Nechybí zde ovšem ani příspěvky slovenských odborníků rozšiřující čtenáři pohled na lidové kulturní fenomény i mimo české prostředí.

Ve výsledku kniha jako taková není bezproblémově čtivá kvůli hutnému odbornému jazyku často doplněnému o nevysvětlené cizí a cizojazyčné pojmy. Svou kvalitou ovšem získává díky výrazné odbornosti a hlubokému vhledu jednotlivých příspěvků s bohatými citacemi do zmíněných problematik, jež tato recenze stručně shrnula. Jednotlivé texty jsou informačně obsáhlé, formální a poukazují na pečlivou badatelskou činnost jejich autorů. A přestože není cíl všech statí jednotlý, kniha je širokou tematikou celistvá a vzájemně propojená i díky vhodně sepsanému úvodnímu textu. Případný čtenář může cílit na jednotlivé příspěvky, jde-li mu o konkrétní téma, nebo může využít celý text, a to coby inspirativní pohled na relativně nedávnou dobu a její fenomény navázané na českou společnost. Pro neodbornou veřejnost může být ovšem sborník složitě přístupný.

Jan Štercl